Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2018

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

JANJA ŽMAVC: Rhetorical Ethos: an Attempt at Linguistic Pragmatic Perspective on Classical Rhetoric	343
<i>Retorični ethos: poskus jezikovno pragmatičnega pogleda na klasično retoriko</i>	
JULIJANA VISOČNIK: "Piramida" na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst	371
<i>"The Pyramid" in Zgornji Motnik and its Historical Context</i>	
DUŠAN NEČAK: Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo: potres v Brežicah 29. januarja 1917	393
<i>Turning point for the Affected Local Population: the Brežice Earthquake of January 29, 1917</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani	421
<i>The Idea of Slovenia and its Implementation during the Period from the May Declaration to the Creation of the State of SHS and the National Government of SHS in Ljubljana</i>	
BOGDAN KOLAR: Mirovne pobude papeža Benedikta XV. in odmevi na Slovenskem	443
<i>Pope Benedict XV's Peace Initiatives and their Echoes in Slovenian Lands</i>	
BOŽO REPE: Oktobrska revolucija in Slovenci	469
<i>The October Revolution and Slovenians</i>	
ANDREJ RAHTEN: Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje	489
<i>Diplomatic Endeavours of Ivan Žolger Regarding the Slovene Styria and Prekmurje</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ALEŠ MAVER in DARKO FRIŠ: Demokratične parlamentarne volitve
v Srednji in Vzhodni Evropi med letoma 1989 in 1991 in
njihov vpliv na oblikovanje strankarskega prostora do leta 2013 529
*Democratic Legislative Elections in Central-East Europe from
1989 till 1991 and their Influence on the Shaping of the
Party Landscape until 2013*

ANA ŠELA in SILVIJA BOROVIK: Ženski liki sodobnih slovenskih
pisateljic v izbranih zgodovinskih romanih 557
*The Female Figure in Selected Contemporary Slovenian Historical
Novels by Female Authors*

JOŽICA ČEH STEGER: Soška fronta skozi oči vojaka in pisatelja
Andreja Čeboklija 587
*The Isonzo Front through the Eyes of the Soldier and
Writer Andrej Čebokli*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 603

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 611

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 94(100)"1914/1918":27-732.2(497.12) DOI 10.32874/SHS.2018-17
1.01 Izvirni znanstveni članek

Mirovne pobude papeža Benedikta XV. in odmevi na Slovenskem

Bogdan Kolar

Dr., redni profesor
Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta
Poljanska 4, SI – 1000 Ljubljana
e-pošta: bogdan.kolar@guest.arnes.si, bogdan.kolar@teof.uni-lj.si

Izvleček:

Po smrti papeža Pija X. leta 1914 je bil za njegovega naslednika izvoljen Benedikt XV. Njegov pontifikat je minil v znamenju prve svetovne vojne in urejanja mednarodnih odnosov po njej. Zaradi ostrega nasprotovanja Italije, da bi dobil aktivnejšo vlogo v mirovnih posredovanjih, je papež največ pozornosti in moči namenil manjšanju posledic vojnega dogajanja, predvsem na humanitarnem in socialnem področju. Reorganiziral je duhovno oskrbo vojaških enot. Njegovim mirovnim pozivom je nasprotovala večina držav iz obeh vojskujočih se taborov, v mnogih deželah tudi škofje, ki so se poistovetili s cilji državne politike. Med vsemi pobudami je še največ pozornosti dobila tista, ki jo je 1. avgusta 1917 poslal vsem v vojno vpletenim državam. V noti je triletno vojno dogajanje imenoval "nekoristno klanje". Načela, ki jih je postavil za prenehanje spopadov in za ureditev sveta po vojni, so našla odmev v točkah, ki jih je na začetku leta 1918 predstavil ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson. Razprava vsebuje tudi pregled odmevov na papeževe mirovne pobude na Slovenskem.

Ključne besede:

papež Benedikt XV. (1854–1922), prva svetovna vojna, Katoliška cerkev, Avstro-Ogrska, Slovenija

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 18 (2018), št. 2, str. 443–468, 62 cit., 4 slike

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Splošna ocena zgodovinarjev Cerkve v 20. stoletju je, da je bil pontifikat papeža Benedikta XV. (1854, papež 1914–1922) v znamenju prve svetovne vojne in njenih posledic. Ko je 3. septembra 1914 nastopil službo, so se že pokazali temeljni obrisi vojaškega dogajanja in razporeditve vojaških sil, v naslednjih letih pa se je to samo še stopnjevalo, vključno z odločitvijo Italije, da dobro leto zatem vstopi v vojno tudi ona, kljub papeževemu zavzemanju, da bi ostala zunaj vojaških akcij. Hkrati velja za papeža, ki so ga v času delovanja ostro kritizirali z vseh strani in malo poznali in je kmalu postal pozabljen oz. postavljen na stranski tir.¹

Giacomo Paolo Giovanni Battista Della Chiesa je bil po svojem poreklu Genovežan, starša sta imela naslov markiza in sta izhajala iz spoletske vojvodske družine, mati pa je med svojimi sorodniki imela papeža Inocenca VII. (1404–1406). Družina je bila zaznamovana z izkušnjo morja. Dva brata sta postala vojaka v italijanski kraljevi mornarici, Gian Antonio je postal celo admiral, mlajši brat Giulio pa poveljnik vojaške ladje. Pred vstopom v semenišče je Giacomo Della Chiesa končal študij prava v Genovi (do 1875), nato je študiral teologijo (bil ordiniran v duhovnika leta 1878 v Rimu) in cerkveno pravo; iz obojega je tudi doktoriral (leta 1880). Študiral je na papeški diplomatski akademiji in vstopil v papeško diplomatsko službo, najprej v Madridu, kjer je imel za svojega predstojnika Mariana Rampolla Del Tindaro (1843–1913), poznejšega državnega tajnika. V Španiji, ki jo je že več let pretresala državljanska vojna, se je uvedel v svet visoke diplomacije, ko je s svojim šefom posredoval v pogajanjih med Nemčijo in Španijo ob sporu glede Karolinskih otokov. Od leta 1887 dalje je delal v Rimu, kjer je pod vodstvom in mentorstvom kardinala Rampolle, od tedaj prvega sodelavca papeža Leona XIII., opravljal razne službe v oddelku za stike z državami. Leta 1901 je prevzel vodenje tega oddelka in šest let kasneje vodenje nadškofije Bologna. Maja 1914 je bil imenovan za kardinala in ob smrti Pija X. izšel iz konklava kot novoizvoljeni papež. Za njegovo izvolitev je bil odločilen vpliv Avstrije in Nemčije, ki sta nasprotovali izvolitvi kardinala Pietra Maffija (1858–1931), zaradi njegove zelo italijanske usmeritve. Della Chiesa je na vseh mestih pokazal veliko urejenost, jasnost v presojanju, zavračal je vsako pretiravanje (npr. ko je šlo za teološke spore med modernisti in protimoderni-

¹ Med razpravami, ki so bile doslej objavljene v slovenskem tisku, omenjamo tri izpod peresa zgodovinarja in nato učitelja cerkvene zgodovine na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani dr. Josipa Srebrnič. Prim. "Benedikt XV. v toku svetovne vojne", *Čas* 13 (1919), str. 16–41 (dalje: Srebrnič, "Benedikt XV. v toku svetovne vojske"); "Papež Benedikt XV. za svetovni mir", *Čas* 14 (1920), str. 276–277; "Papež Benedikt XV.", *Čas* 16 (1922), str. 153–159. Krajša predstavitev njegovega pontifikata v: Metod Benedik, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.* (Celje, 1989), str. 257–258 (dalje: Benedik, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*). Prim. še Igor Salmič, "Benedetto XV. e la Jugoslavia (1914–1922)", v: *Benedetto XV. Papa Giacomo della Chiesa nel mondo dell' "inutile strage"*, vol. II, ur. Giovanni Cavagnini-Giulia Grossi (Bologna, 2017), str. 854–864 (dalje: Salmič, "Benedetto XV. e la Jugoslavia (1914–1922)").

sti), bil je spreten sogovornik in poslušalec, imel jasen pregled nad stvarmi in znal presojeti situacije, v katerih se je znašel.

Njegov pontifikat je trajal dobrih sedem let in je bil skoraj v celoti posvečen razglášanju na vse štiri strani neba prednosti miru in dobrote pred vojnami in sovraštvom, pred revolucijami, lakoto in revščino. Tem poudarkom je namenil svoj prvi uradni in programski dokument, encikliko *Ad beatissimi*, ki jo je objavil po svojem nastopu in se v njej zavzel za mir med narodi.² Tudi na tem mestu se je za vrednote miru zavzemal z vso odločnostjo in spoštovanjem do vseh. Temeljno merilo njegovih nastopov je bilo, da je resnico povedal v ljubezni in spoštovanju sogovornika, kot odgovor pa je največkrat prejemal laži in krivice. Bil je napačno razumljen in zaničevan tudi s strani mnogih katolikov in to ne najmanj pomembnih.³ Kljub vsem nasprotovanjem je uspel povečati število diplomatskih predstavništev pri Svetem sedežu s 14 na 27, spodbujal je mirovna prizadevanja v mnogih deželah, tudi med Italijo in Francijo in tako začel "konkordatno obdobje". Za pomiritev si je prizadeval tudi znotraj Cerkve, kjer so še iz predhodnega časa gorele napetosti zaradi antimodernizma, pospeševal je vlogo laikov in podpiral sodelovanja katolikov s protestantskimi in pravoslavnimi skupnostmi ter delo na področju misijonov. Navadno med velike uspehe njegovega pontifikata štejemo še razglasitev novega *Zakonika cerkvene prava* leta 1917, vendar je to bil sad predvsem njegovega predhodnika in je le poskrbel za zaključek. Ob vprašanju oblikovanja nove južnoslovanske države je po začetni previdnosti dal podporo novi politični realnosti in z njo kmalu navezal diplomatske odnose.⁴

Benedikt je umrl 22. januarja 1922. V času pontifikata so mu nasprotovali, po smrti so za njim točili krokodilje solze in ga nato pozabili. O njem so v zadnjih letih izšle tudi knjige, predvsem v povezavi z delom Cerkve v času prve svetovne vojne in s papeževimi diplomatskimi prizadevanji.⁵

Pontifikat v znamenju vojne

Pontifikat Benedikta XV. sovpada z enim najbolj dramatičnih obdobjev evropske

² *Acta Apostolice Sedis* 6 (1914), str. 565–582.

³ Franco Pierini, "Un leader rigoroso e tenace ma anche 'un gran gentiluomo'", *Supplemento a Jesus*, marzo 1987, št. 3, str. 58.

⁴ Salmič, "Benedetto XV. e la Jugoslavia (1914–1922)", str. 854–864.

⁵ Primer za to bi bila publikacija *"Inutile strage". I cattolici e la Santa Sede nella Prima guerra mondiale. Raccolta di Studi in occasione del Centenario dello scoppio della Prima guerra mondiale (1914–2014)* (Roma, 2016) (dalje: *"Inutile strage"*). Pregled bibliografije o Benediktu XV. je za isto knjigo pripravil Massimo de Leonardis, "San Pio X, Benedetto XV: i loro tentativi di pace nel contesto politico europeo", str. 23–48 (dalje: De Leonardis, "San Pio X").

zgodovine v 20. stoletju, saj se je začel poleti 1914 in končal januarja 1922 – šlo je za čas vojne in neposrednega dogajanja po njej. Dosedanje ocene zgodovinarjev o njegovem delu se omejujejo skoraj izključno na omenjanje njegovih pozivov k miru in prenehanju spopadov. Osrednje dejanje papeža v tej smeri, kot njegova osebna pobuda, je povezano z mirovno poslanico, ki jo je avgusta 1917 poslal voditeljem vseh držav, ki so bile vpete v vojno dogajanje. Spodbujal jih je, da stopijo na pot pogajanj in iskanja miru, kajti nadaljevanje spopadov v bojnih jarkih je postalo "brezkoristni pokol" in "klanje brez koristi" (ital. *Inutile strage*). *Zgodovina Cerkve* je izraz prevedla kot "nepotrebno pustošenje".⁶ Kratek in jedrnat izraz, s katerim je označil vojno dogajanje, je imel velik odmev; postal je razpoznavno znamenje tega papeža in mnogi so ga poimenovali kar papež "brezkoristnega klanja". Papež je izraz uporabil kljub nasprotovanju državnega tajnika. Toda dokument, ki je vseboval ta izraz, je imel veliko širši pomen in predstavlja veliko novost v nastopanju Cerkve v sodobnem svetu.⁷

Vse od nastopa svoje službe v začetku septembra 1914 se je papež Benedikt XV. dokazoval kot papež široke kulture in bogatih diplomatskih izkušenj. Njegova prva enciklika z naslovom *Ad beatissimi*, ki je bila objavljena kot program novega pontifexa, je bila objavljena 1. novembra 1914. Z njo je prinesel mir v Cerkev in zaustavil protimodernistično histerijo, ki je do tedaj prevečala vrhove Cerkve. Želel je, da Cerkev svojo pozornost in svoje moči nameni hudo preizkušeni družbi. Priložnostni nastopi in vrsta simbolnih dejanj pa so že nakazovali, da ima papež v mednarodnem spopadu pred očmi delo za politično nepristranost in postavljanje v prvo vrsto etično-verskega stališča Svetega sedeža. Italijanska nevtralnost je sprva podpirala takšno neodvisnost nastopanja Svetega sedeža, vendar sta morala papež Benedikt in njegov državni sekretar že v začetku maja 1915 prenesti razloge za ravnanje in namene Vatikana na veliko bolj versko področje. Prvič v zgodovini Katoliške cerkve se je tako zgodilo, da je v vojni na evropskih tleh Sveti sedež deloval zgolj na duhovnem področju, brez posvetne moči, brez vojske, pa naj je bila še tako majhna, in torej kot država, ki ni imela ozemeljskih zahtev.

Spomladi leta 1915, ko so bila v teku vročična pogajanja italijanske vlade z Avstro-Ogrsko in z zavezniki in ko je bilo povsem očitno, da bo Italija posegla v boje proti svojim nekdanjim zaveznikom, če ne bo dobila ustreznih nadomestil za neosvobojena ozemlja, se Benedikt XV. ni obotavljal pritiskati na cesarja Franca Jožefa, da bi ustregel Italiji in bi ta ostala nevtralna. Osnova za papeževe

⁶ *Zgodovina Cerkve*, zv. 5: *od Cerkevne države do svetovne Cerkve (od 1848 do drugega vatikanskega koncila)*, (Ljubljana, 2000), str. 178 (dalje: *Zgodovina Cerkve*, zv. 5).

⁷ Alberto Monticone, "La nuova politica internazionale della Chiesa. Non fu solo l'uomo della 'inutile strage'", *Supplemento a Jesus*, marzo 1987, št. 3, str. 59. Uradno besedilo dokumenta je bilo objavljeno v *Acta Apostolice Sedis* 9 (1917), str. 421–423 (dalje: Monticone, "La nuova politica internazionale della Chiesa").

Papež Benedikt XV.
(na čelu Katoliške
cerkve od 1914 do
1922) (Wikimedia
Commons)

posege ni bil samo strah pred težkim položajem Vatikana v Italiji, če bo ta v vojni, temveč tudi v prepričanju, da bo poseg Italije razširil in poglobil celotni spopad. Dokaz za to niso samo diplomatski koraki papeških predstavnikov na Dunaju; do leta 1916 je službo nuncija opravljal nadškof Raffaele Scapinelli di Leguigno (1858–1933, nuncij na Dunaju od 1912). Nunciatura na Dunaju je bila ena osrednjih, saj je vzdrževala stike z vsemi škofijami na ozemlju Avstro-

-Ogrske in je v katoliškem svetu veljala za najpomembnejšo.⁸ Scapinellijeva poročila so bila za ravnanje Svetega sedeža zelo pomemben vir informacij in temelj za sprejemanje odločitev. Bil je poznan po dobrem poznavanju stvari in pronicljivih ocenah, kar mu je pri italijanskih vojaških in političnih oblasteh prineslo slab glas.

Pomembne so bili tudi drugi koraki, neuradni, za katere se je odločil papež Benedikt XV. Med temi je bila januarja 1915 tajna misija takratnega tajnika Kongregacije za izredne razmere v vatikanskem državnem tajništvu mons. Eugenija Pacellija (1876–1958) na Dunaju, kar naj bi pripomoglo, da bi Avstrija ustregla italijanskim zahtevam pred vstopom v vojno na strani antantnih sil.⁹ V skladu z italijanskimi načrti pa je bil papež Benedikt XV. oz. Sveti sedež v okviru londonskega sporazuma že vnaprej izključen iz kakršnega koli sodelovanja pri bodoči mirovni konferenci. Italijanska vlada pod vodstvom Antonia Salandra (1853–1931) in še posebej njen zunanji minister Giorgio Sidney Sonnino (1847–1922), ki je podpisal Londonski sporazum in s tem odprl pot za vstop Italije v vojno, se je z vsemi močmi potrudil, da je ostal papež Benedikt XV. izključen iz vsake oblike mirovnega posredovanja in iz celotnega dogajanja ob koncu vojne. Sodelovanje Svetega sedeža v mirovnih pogajanjih bi bilo za italijanske voditelje pravi dim v očeh, kajti prepričani so bili, da bi Sveti sedež na svetovni ravni lahko ponovno odprl razpravo o 'garancijskem zakonu' in o svoji politični odvisnosti od italijanske države. Iz tega razloga je italijanska vlada, zlasti pa še minister Sonnino, gledala na Benedikta XV. kot nasprotnika italijanskih nacionalnih interesov.¹⁰

Ko je Italija 23. maja 1915 vstopila v vojno, je postalo še bolj jasno, da je bilo papeževo mesto na duhovnem področju, povsem zunaj obeh blokov, to še toliko bolj, ker so se na obeh straneh borile množice katoličanov, ki so jih podpirale njihove stranke ali narodna politična gibanja, katere je podpiral tudi kler v posameznih deželah. Benedikt XV. je bil s sodelavci prisiljen, da je iskal drugačno razlago odnosa Cerkve do vojne. To se je pokazalo toliko bolj nujno, ker je zaradi širjenja bojov bilo vedno manj možnosti za obrambo načel pravičnosti in pravic ljudstev. V skladu s tem ni bilo več mogoče govoriti o "pravični vojni" in prav po učenju Benedikta XV. so odpovedale strukture, ki so takšno teorijo podpirale. Tradicionalni pogled Cerkve na vojno je bil v takšnih okoliščinah popolnoma spremenjen. V skladu s tem je bila izraz doslednosti pape-

⁸ Antonio Scottà, *Papa Benedetto XV. La Chiesa, la Grande Guerra, la pace (1914–1922)* (Roma, 2009), str. 115 (dalje: Scottà, *Papa Benedetto XV.*).

⁹ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 69.

¹⁰ Antonio Tornielli, "Cento anni fa. Benedetto XV, il Papa contro l'inutile strage", *La stampa*, 2. 9. 2014, www.lastampa.it/2014/09/02/vaticaninsider/ita/news, pridobljeno: 5. 11. 2017 (dalje: Tornielli, "Cento anni fa").

ževa odločitev, ko je zavrnil, da bi se preselil v špansko palačo Escorial, in ko se je začel poudarjeno zavzemati za organiziranje pomoči in blaženja vojnih spo-padov kot tudi vztrajna vabila k molitvi in k spoštovanju človeških vrednot.¹¹ Za razliko od papeža, ki je ravnal nepristransko, so mnoge Cerkve v vojskujočih se državah podprle vlade in njihove vojaške načrte. Med redkimi politiki in vla-darji, ki so se zavzemali za papeževo posredovanje za mir, je bil novi habsburški cesar Karel I., ki je že kot prestolonaslednik, to je pred smrtjo cesarja Fran-ca Jožefa (umrl je 21. novembra 1916) poslal papežu Benediktu XV. osnutek mirovne pobude centralnim silam s prošnjo, naj vpliva na udeležence vojne na obeh vojskujočih se straneh za prenehanje sovražnosti.¹² Vso podporo je pape-ževim mirovnim naporom dajal tudi po prevzemu oblasti. .

Pri preučevanju mesta in pomena Benedikta XV. v času vojne vsekakor zasluži večjo pozornost njegov odnos do katoliške habsburške monarhije, nje-nih vladarjev in cerkvenih ustanov v njej. V letu 1914 je bilo v Avstro-Ogrski 47 milijonov katoličanov in čeprav je šlo za zelo zapleten položaj, ki ga je v monarhiji imela Katoliška cerkev, tudi v luči izročila državnega cerkvenstva, je za Sveti sedež in za papeža osebno veljala monarhija za najpomembnejšo kato-liško deželo. Na njenega vladarja so gledali kot na steber katoliške in rimske vere, zato je papež imel do njega poseben odnos in je tudi zaradi njega zavzel tako nepristransko stališče.¹³ Na strani italijanske vlade pa je takšen odnos pov-zročal še večje nezaupanje do papeža in njegovega ravnanja. Med mnogimi cer-kvenimi strukturami v monarhiji so glede ustvarjanja javnega mnenja in tudi glede oblikovanja stališč Svetega sedeža izstopali škofje in škofije v zahodnem delu monarhije, kjer je prevladoval latinski obred. Vez med papežem in števil-nimi škofi v monarhiji, z redovi in državnimi oblastmi je predstavljala dunajska nunciatura. Zato sta imela pomembno vlogo oba apostolska nunciija, ki sta na Dunaju delovala pred izbruhom vojne in nato med njo: nadškofa mons. Raf-faele Scapinelli di Leguigno in mons. Teodoro Valfré di Bonzo (menjava se je zgodila septembra 1916). Za papeža sta bila ne le pomemben vir informacij in imela dostop do nosilcev javnih funkcij na Dunaju, kar je njunemu delu dajalo večje možnosti posredovanja. Imela sta možnost delovati na raznih področjih (po vstopu Italije v vojno sta se osebno zavzemala za italijanske vojne ujetnike in za obveščanje pristojnih o razmerah v taboriščih za vojne ujetnike) in redno

¹¹ Monticone, "La nuova politica internazionale della Chiesa", str. 60.

¹² Tamara Griesser-Pečar, "Mirovna pobuda cesarja Karla I: Misija Sixtus", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015), str. 322; Tamara Griesser-Pečar, *Die Mission Sixtus* (Wien–München, 1988), str. 21; Friedrich Engel-Janosi, "Über den Friedenswillen Kaiser Karls", v: *Virtute Fideque* (Wien, 1965), str. 37–48.

¹³ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 117.

posredovati stališča Svetega sedeža do nosilcev javnih funkcij.¹⁴

Različne mirovne pobude

Papež Benedikt je svoja prizadevanja za prenehanje spopadov in vojaških akcij ter za ponovno vzpostavitev miru usmerjal na več področij. Pri tem se je kot cerkveni poglavar najprej obračal na katoliške skupnosti, to je na notranje-cerkveno področje, in priporočal molitve in druga bogoslužna dejanja. To je storil ob različnih priložnostih in priporočal škofom, da so v svojih škofijah organizirali zasebne in skupne pobožnosti, romanja, spokorna dejanja in drugo. Med temi je izstopala njegova prošnja, da so konec julija 1916, ko se je končavalo drugo leto bojov in začenjalo tretje, molili za mir in prejeli obhajilo po njegovem namenu najmlajši člani cerkvenih občestev. Da se za to zavzamejo, je pozval vse evropske škofo in jih tako na svojski način povezal z osebnimi prizadevanji, da bi ta akcija prinesla več sadov kot njegov poziv vojskujočim se silam leto dni pred tem. "Namen sv. očeta je: prikrajšanje sedanjih vojnih grozot, srečen mir, varstvo božje narodom in poglavarjem."¹⁵ Za papeževe posege je v vsakem primeru bilo zelo delikatno vprašanje odnosa do episkopata v vojskujočih se državah in dejstvo, da so bili katoliki globoko razdeljeni med nasprotni si sile: katoliki so bili na vseh frontnih črtah na nasprotnih straneh. V večini okolij so se škofoje sprva postavili na stran uradne državne politike, saj bi sicer bili razglašeni za nasprotnike države in ne bi imeli nobene možnosti delovanja. Zato so jih na začetku spodbujali ter prirejali molitvena srečanja domače vojske ter pozivali k heroizmu, šele postopoma so v ospredje stopili bolj splošni nameni, kot so bile različne pobožnosti za zmago miru in prenehanje sovražnih spopadov.¹⁶

Navzven so bili papeževi pozivi bolj diplomatski. Velikokrat je spregovoril o nujnosti vzpostavitve miru, prenehanju sovražnih dejavnosti in vzpostavitvi dialoga oz. pogajanj kot sredstev za reševanja napetosti. Pri vsem je mogoče najti neka temeljna načela, ki so postala osnova vseh njegovih posegov. To je storil že ob prvem javnem nastopu po koncu konklava 3. septembra 1914, ko je bil izvoljen za naslednika Pija X. Dne 8. septembra 1914 je ponovil prošnjo svojega predhodnika, naj ljudje molijo, da bi vojna prenehala, velesile pa je povabil, da odložijo orožje. Klic je šel mimo. V svoji prvi encikliki *Ad Beatissimi*, ki jo

¹⁴ Andreas Gottsmann, "La Chiesa Cattolica e la Grande Guerra in Austria", v: *"Inutile strage"*, str. 49–90 (dalje: Gottsmann, "La Chiesa cattolica e la Grande Guerra in Austria").

¹⁵ "Mladinski praznik v vojne namene", *Bogoljub* 14, št. 8 (1916), str. 251; *Ljubljanski škofijski list*, št. 8 (1916), str. 91.

¹⁶ Roberto Morozzo della Rocca, "Benedetto XV e le divisioni dei cattolici", v: *"Inutile strage"*, str. 91–108 (Morozzo della Rocca, "Benedetto XV e le divisioni dei cattolici").

Nadškof Raffaele Scapinelli di Leguigno (nuncij na Dunaju od 1912 do 1916) (Wikimedia Commons)

je objavil 1. novembra 1914, je na splošno zavrnil barbarsko ravnanje svojega časa – pomanjkanje medsebojne ljubezni med ljudmi, poudarjanje materialnih dobrin kot edinega cilja vsega človeškega prizadevanja in nacionalistična sovraštva, ki so šla preko vseh meja. Vzroke za vse je iskal v pozitivistični kulturi, ki je cenila sovraštvo, nagone, boj za preživetje itd. Ljudi je bilo potrebno spomniti na temeljna krščanska načela, da bi tako na mesto sovraštva stopila "bratska ljubezen". Zato tudi poziv katolikom, da so se bolj vključili v humanitarne dejavnosti, in poziv velikim silam, da iščejo drugačne poti urejanja odnosov, kjer človeške pravice ne bodo tako kršene. Tudi ta poziv ni imel posebnega učinka. Posebno pismo je namenil italijanskim škofom, razposlano je bilo pod tajnostjo, s katerim jih je povabil, naj se izogibajo vsake pobude, ki bi jo bilo mogoče razlagati kot javno podporo Cerkve vojni.

Da naj odložijo orožje, je papež Benedikt XV. ponovno pozval za božič leta 1914. Predlagal jim je za 24 ur prenehajo sovražnosti, da bi se tudi vojaki lahko spomnili "kneza miru", toda Rusi in Francozi so to zavrnil. 10. januarja 1915 je Benedikt XV. objavil svojo molitev za mir, toda škofje in verniki v Belgiji in Franciji so sprevrgli njen pomen in jo prilagodili političnim in patriotskim interesom svojih dežel. Papeževi poskusi prepričati vojskujoče se sile, da bi odložile orožje, so propadli po vrsti. Pokazalo se je tudi, da bo vojna trajala, potem ko so se utrdili na vojnih frontah in temu prilagodili svoje vojne strategije. Od tedaj dalje so se papež in njegovi sodelavci ter vse ustanove Svetega sedeža preusmerili k drugemu cilju: delati za omejevanje posledic vojne, za zmanjšanje trpljenja. Sprožil je vrsto humanitarnih akcij, dajal materialno in duhovno podporo vojnim ujetnikom, se zavzemal za njihovo izmenjavo in vrnitev v domovino. Pri tem delu je imel pobudo papeški nuncij na Dunaju mons. Raffaele Scapinelli, ki je redno obiskoval koncentracijska taborišča za vojaške vojne ujetnike in organiziral pomoč.¹⁷ Italija je takšnim akcijam Svetega sedeža dosledno nasprotovala, jih ovirala in poudarjala pomen Rdečega križa.

Papež je na novo zastavil delo vojaških kaplanov in duhovnikov, ki so delovali na ozemljih, kjer so potekali boji.¹⁸ Pozival je k prenehanju deportacij, organiziral poštno službo, s katero so povezovali vojne ujetnike z njihovimi domačimi. Spomladi 1915 je bila v Vatikanu ustanovljena ustanova Delo za ujetnike, ki je do konca vojne posredovala celih 600.000 enot dopisovanja in organizirala iskanje za 170.000 pogrešanih oseb. V 40.000 primerih je posredovala za vrnitev domov bolnih vojnih ujetnikov in našla naslovnike za več kot 50.000 pisem, ki so jih poslali ali dobili ujetniki oz. njihove družine. Papež se je zavzemal za izmenjavo ranjenih in bolnih ujetnikov ter za njihovo sprejemanje v švicarska okrevališča, dokler ne bi vzpostavili stikov z domačimi. Po njegovi zaslugi so Nemci nehali deportacije belgijskih ujetnikov. Organizirana je bila pomoč za civilno prebivalstvo, ki se je znašli na bojni črti ali v njenem zaledju, kot na primer v Litvi, Črni gori, Poljski, Siriji, Libanonu.¹⁹ Benedikt XV. in njegovi sodelavci so svojo pozornost usmerili na druga področja – predvsem za lajšanje posledic bojev, razne oblike humanitarnih dejavnosti, predvsem pa da bi pomagal žrtvam najbolj okrutnega postopka v prvi svetovni vojni, to je holokavstu nad armenskimi kristjani. Mirovnim pobudam in lajšanju vojnih posledic naj bi služilo tudi papeževo prizadevanje, da bi Italija ostala zunaj vojaških spopadov (kjer se je kot zelo aktivno izkazalo vatikansko tajno posredovanje).

¹⁷ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 119–122.

¹⁸ Miha Šimac, "Oris vpliva prve svetovne vojne na pastoralno delo duhovnikov", v: *Prva svetovna vojna in Cerkev na Slovenskem*, Acta Ecclesiastica Sloveniae 37 (Ljubljana, 2015), str. 108–166.

¹⁹ Tornielli, "Cento anni fa"; De Leonardis, "San Pio X", str. 33.

Tudi ta papežev napor je propadel.²⁰

Diplomatski napor Svetega sedeža in papeža osebno so se pokazali v raznih trenutkih. Poleti 1915 se je zavzemal za separaten mir med Francijo in Nemčijo in je ponudil svoje posredovanje. Predlagal je neodvisnost Belgije in pogajanja o Alzaciji in Loreni. Ker to ni prineslo odmeva, je 28. julija 1915 s posebno apostolsko spodbudo stopil v javnost z novimi predlogi. Ob spominjanju prve obletnice začetka vojne je vojskujoče se sile spodbudil, da odložijo orožje in da začnejo pogajanja. Čeprav je bil spregledan, je dokument ohranil svojo zgodovinsko vrednost, ker je že vseboval velik del načel, ki so bila nato izrecno predstavljena kot predlogi za mirovna pogajanja v diplomatski noti avgusta 1917 (isti dokument je že govoril "o strašnem klanju, ki je že eno leto sramota Evrope").²¹ Papeževemu klicu niso prisluhnili; spopadi so se še razširili in zaostri. Benedikt XV. je uvidel, da pozivi na oblasti niso prinašali nobenega sadu, zato so njegovi diplomatski napor prenehali vse do jeseni 1916.

Vojna je prinašala uničevalne posledice pred očmi vseh, povzročala pa je tudi moralno uničenje, ki bo svoje negativne posledice prineslo po koncu spopadov. Potrebno je bilo zdraviti rane, a tudi vnaprej preprečevati oblike zla, ki se bodo pokazale šele po vojni. Kultura sovraštva, politika sovraštva in zaničevanje drugega so bile posledice vojnega dogajanja. Papež Benedikt XV. je bil o tem prepričan in je spregovoril v raznih dokumentih, saj se je zavedal, da bo po vojni, ko bodo države odložile orožje, težko pozdraviti v vojni povzročene rane.²²

K prenehanju sovražnosti je pozval 10. januarja in ponovno 5. maja 1917. Nov zagon mirovnim prizadevanjem je papež Benedikt XV. želel dati maja 1917, ko je konec istega meseca v Nemčijo poslal novega apostolskega nuncija mons. Eugenia Pacellija, ki je bil do tedaj ožji sodelavec papeža in državnega tajnika in je veljal za obetavnega diplomata. Ta korak naj bi Svetemu sedežu dal nove možnosti iskanja rešitev za mir, pri čemer se je kazalo več pripravljenosti med nemškimi in avstrijskimi katoliki. Osnova Pacellijevega nastopanja naj bi bila načela, ki jih je Sveti sedež predstavil januarja 1917. Nuncija (takrat je bil na Dunaju nadškof Teodoro Valfré di Bonzo, 1853–1922, na Dunaju od septembra 1916) sta se srečala z obema cesarjema in voditeljema vlad, po naročilu iz Rima pa je nuncij Pacelli pripravil konkreten predlog (Pacellijevih sedem točk). Med drugimi je predlog vseboval zahtevo po hkratni razorožitvi vseh sil z mednarodnimi sankcijami proti kršiteljem. Papež Benedikt XV. in državni tajnik Gasparri sta pooblastila maja 1917 novoimenovanega nuncija Eugenia Pacellija v Münchnu, da je navezal stike z nemškimi vladnimi krogi. 26. junija je Pacelli

²⁰ Tornielli, "Cento anni fa."

²¹ *Zgodovina Cerkve*, zv. 5, str. 178.

²² Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. XVI.

dosegel, da je bil vrnjen del ozemlja Belgiji. 30. junija je dal svoje soglasje cesar Karel I. In medtem ko so v Vatikanu pripravljali dokument, ki bi ga naslovili na politične voditelje, je nemški parlament julija 1917 sprejel predlog za mirovna pogajanja, kar je podprla povsem enaka večina kot tista, ki bo dala začetek Weimarski republiki leta 1919.

Motivi za papeževe pogostne posege na področju diplomacije (javne in tajne) in javnega mnenja so izhajali tako iz njegovih povsem človeških kot krščanskih pobud, a tudi iz razlogov, ki jih je narekovala cerkvena politika.

Vojna je mnoge mobilizirane duhovnike in redovnike odtrgala od njihovih nalog, ovirala centralizirano vodenje Cerkve, s sovražnimi čustvi v obeh taborih motila enotnost katoliškega sveta in sovražnost zaostrovala z lažno propagando. In končno, dlje ko je trajala, bolj je povzročala za vero škodljivo нравno razrvanost.²³

V času pred vstopom Italije v vojno so se v Vatikanu bali predvsem neredov in v primeru poraza Italije izbruha revolucije. Zato se je zvrstilo več posegov samega papeža in njegovih sodelavcev, da bi vplivali na odločujoče v italijanski politiki in na mednarodni ravni.

Mirovna pobuda avgusta 1917

Položaj na bojiščih leta 1917, ko se je papež odločil za ponovni poziv k miru in za to, da se neposredno obrne na voditelje vojskujočih se držav, je bil zaskrbljujoč v vseh pogledih in na vseh frontah. Žarek upanja za uspeh so papežu dajali skromni stiki, ki so bili vzpostavljeni med bojujočimi se deželami, in razna mednarodna mirovna srečanja. Ostri boji so bili na zahodni fronti, kjer je julija britanska vojska sprožila tretjo bitko pri Ypresu. Hudi boji so bili na soški fronti, kjer so Italijani skušali prodreti na avstrijsko ozemlje in zavzeti Gorico. Boji so potekali na Atlantiku, kjer so nemške podmornice uničevale zavezniške ladje in preprečevale oskrbo evropskih bojišč. Boji so bili na vzhodni fronti, kjer so Nemci in Avstrijci julija zaustavili močno ofenzivo ruskega generala Brusilova. Spomladi so Angleži na Bližnjem vzhodu zasedli Bagdad. Boji so bili na Balkanu, kjer so junija Francozi zasedli Tesalijo in Korint. Vse je kazalo, da se vsi borijo proti vsem in da ni niti najmanjše volje, da boji prenehajo. In v tem trenutku se je papež odločil, da razpošlje "prijazen poziv vsem, ki so imeli v rokah

²³ *Zgodovina Cerkve*, zv. 5, str. 192. Pri tem gre ponovno poudariti razklanost katolikov, kar je bilo svojevrstno znamenje politizacije katoliških skupnosti. V tem času je bilo v vojna dogajanja vpletenih kar dve tretjini vseh katolikov: 124 milijonov jih je bilo v državah antante in 64 milijonov v centralnih silah. Prim. Morozzo della Rocca, "Benedetto XV e le divisioni dei cattolici", str. 93.

usode vojskujočih se narodov". Pri tem ni šlo za splošni poziv k miru, kot se je zgodilo že večkrat pred tem. Ob tem je papež izrazil "osrečujoče upanje, da bo nota sprejeta in da doživimo konec strahovite vojne, ki postaja vedno bolj in bolj nepotrebno klanje".²⁴ Prav zadnji omenjeni besedi sta postali razpoznavno znamenje in ime, pod katerim se je diplomatska nota papeža Benedikta XV. zapisala v zgodovino.

Ker se je Nemčija seznanila s Pacellijevimi pogajalskimi izhodišči (nuncij Pacelli je 27. junija 1917 obiskal nemškega kanclerja Bethmann-Hollwega, 30. junija pa še cesarja Viljema II.), so ta postala temelj Benediktove mirovne note.²⁵ Pri tem ni šlo za odločilno spremembo nemške politike, v kateri so konservativni in vojaški krogi imeli v rokah vse vzvode oblasti, temveč je to bil izraz javnega mnjenja. Da je bil novi avstrijski cesar Karl I. naklonjen papeževim mirovnim pobudam, je bilo rimski kuriji znano. Ob izteku tretjega leta vojskovanja pa je Benedikt XV. prekinil obotavljanje in ne da bi čakal odgovore do tedaj prikritih sogovornikov naročil končati in je podpisal mirovno noto, ki jo je 12. avgusta razposlal obema vojskujočima se blokoma.²⁶ Kot izpričujejo številni dokumenti, si je noto z dne 1. avgusta 1917 papež zamislil sam, jo je želel in ji v veliki meri dal zadnjo podobo, čeprav so njegovi najožji sodelavci imeli nekatere zadržke. Slednje se zlasti nanaša na izraz "nekoristno klanje", kateremu je nasprotoval državni tajnik kard. Pietro Gasparri, je pa za papeža pomenil poleg vsega tudi duhovno, moralno in politično zavzemanje Svetega sedeža. Čeprav so bili srditi boji še vedno v teku, so se že čutile dramatične posledice vsega vojnega dogajanja, o čemer so papežu redno poročali nunciji in to ga je spodbudilo, da se je odločil za diplomatsko akcijo.²⁷

Mirovna nota je bila v temeljih sestavljena iz treh delov. V prvem so bile povzete dotedanje papeževe mirovne pobude in delo, ki ga je za obnovev miru do tedaj storil Sveti sedež. Drugi del je vključeval povabilo vladam in vojskujočim se stranem, da bi se uskladili na nekaterih načelih in izhodiščih, ki jih je vsebovala nota (šlo je za tako imenovane "Pacellijeve točke"). V zadnjem delu dokumenta pa je papež ponovil svoj klic, da s pomočjo pogajanj prenehajo z vojnimi spopadi in končajo "nekoristno klanje". Konkretno je to pomenilo sedem načel, na katerih naj bi temeljila pogajanja in iskanje trajnega miru: priznavanje svobode morij; omejitev oboroževanja; obveznost sprejeti razsodbo mednarodnega sodišča; umik Nemčije iz Francije, obnova popolne politične,

²⁴ "Lettera del Santo Padre Benedetto XV ai capi dei popoli belligeranti", v: *Acta Apostolicae Sedis* 9 (1917), str. 421–423. V slovenskem prevodu z naslovom "Papeževa mirovna nota vojujočim se državam" je noto objavil dnevnik *Slovenec*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 1.

²⁵ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 209.

²⁶ Monticone, "La nuova politica internazionale della Chiesa", str. 63; Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 211.

²⁷ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 211–212.

Nadškof Teodoro Valfré di Bonzo (nuncij na Dunaju od 1916 do 1919) (it.wikipedia.org)

vojaške in gospodarske neodvisnosti Belgije (to je bila osnovna zahteva papeža v vseh mirovnih predlogih), vrnitev nemških kolonij, ki si jih je prilastila Velika Britanija; obojestranska odpoved zahtevam po vojni odškodnini (razen v nekaterih posebnih primerih), z analizo odprtih gospodarskih problemov; pregled odprtih teritorialnih zahtev na mejnih področjih med Italijo-Avstrijo (*terre irredente*) in Francijo-Nemčijo (Alzacija-Lorena); v spravljenem vzdušju in kolikor mogoče ob upoštevanju želja narodov obravnavati ozemeljska vprašanja glede Armenije, Poljske, Romunije, Srbije in Črne gore.

Ni šlo za posredovanje splošnih načel, kar je že bilo storjeno ob različnih priložnostih, temveč za konkretne in praktične predloge, ki bi prinesli kompromis, temelječ na prej omenjenih sedmih osnovnih izhodiščih. V dokumentu je prevladoval duh spravljenosti in ne klasična delitev na zmagovalce in poražence. Z dokumentom so bila prvič od začetka vojne izražena povsem konkretna sredstva in predlogi za mirovna pogajanja. Poleg tega, da je še enkrat pokazal popolno nepristranskost papeža Benedikta XV., saj so bile naslovljene

na izrecen način vse velesile, je dokument bil izraz papeževega realizma. Benedikt XV. je pokazal svojo sposobnost, da je sledil novostim, ki so se kazale na mednarodni ravni. V tem smislu je razumeti nujo, ki jo je izrazil papež, da se v luči pravic ljudstev in narodov obravnavajo teritorialna vprašanja Armenije, balkanskih narodov in Poljske. Dokument se ni skliceval na nacionalno načelo, temveč na nujo po spoštovanju pravic ljudstev in narodov.²⁸

Papeški dokument je bil predlog posredovanja, ki je vse vabil k premisleku in je bil hkrati močna moralna obsodba vojne in nasilja, vseboval pa je tudi zahtevo po novi obliki politike in družbe. Ruševine, pokoli in barbarstva vojnega spopada so bili poudarjeni in brez vsakega opravičevanja označeni kot neprimerni za civilno družbo. Benedikt XV. se je pokazal kot glasnik vesti človeštva in je poslanstvo Cerkve postavil v srce problemov in pričakovanj ljudstev. Vsi konkretni predlogi za pogajanja pa so zahtevali premagovanje delnih interesov ali razlogov. Kajti bilo je jasno, da nobena stran ne bo popolni zmagovalec in nobena stran popolni poraženec, čeprav se bodo boji nadaljevali še v nedogled. Nadaljevanje bo prineslo popolno izkoriščenost in uničenje Evrope, na ruševinah takratnega sveta ne bo mogoče graditi trajnega miru v prihodnje.

Mirovna nota je delila usodo drugih papeževih pobud in pozivov. Sprememba notranjih razmerij v Nemčiji in njeno prepričanje, da ima zmago na dosegu roke (zlasti potem, ko je ruska revolucija prinesla centralnim silam novo upanje), razširitev spopadov z vstopom Združenih držav v vojno (kar je zahodnim zaveznikom dalo zagotovilo za zmago), krepitev medsebojnega sovraštva so bili glavni vzroki, da je papeževa pobuda doživela polomijo. Vse države, ki so bile vključene v vojskovanje, so imele kakšno pripombo na papežev dokument. Edini, ki je odgovoril naklonjeno, je bil avstrijski cesar Karel I., ki pa je bil odvisen od Berlina in odločitev ni mogel sprejemati na lastno pest. Potem ko mu je nuncij Valfré di Bonzo izročil noto, je novinarjem povedal:

Z resničnim veseljem sprejema cesar mirovni pozdrav in blagoslov sv. očeta. Vsaka beseda mladega monarha, izraža, da je cesar pripravljen storiti vse za svoje narode in jim prinesiti mir in pravičnost. Bolj kot vsak drugi vladar stremi cesar Karel za tem, da uresniči v blagor svojih narodov načela krščanske pravičnosti, izražene v besedah sv. očeta.²⁹

Tudi ta papežev poskus so na Zahodu razlagali kot poskus Vatikana, da bi rešil centralne sile. V Italiji so pričakovali, da bo vojna zaključila njihov proces zedinjenja in so bili ogorčeni, da je papež vojno označil kot "nekoristno

²⁸ Tornielli, "Cento anni fa"; De Leonardis, "San Pio X.", str. 43.

²⁹ "Cesar Karel in mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 1.

klanje".³⁰ Francoski škofje so se očitno postavili na stran vojske in njenih načrtov in so zavrnilo papeževo pobudo. Versajski mir, ki je bil nato podpisan, je bil mir zmagovalcev. "To ni bil mir, ki so ga ljudstva pričakovala, beremo v komentarju mirovnega sporazuma vatikanskega dnevnika *L'Osservatore Romano*, ki jim je bil obljubljen, ko so jih vpletli v klanje." Po istem viru pa so krivdo za to imele imperialistične zahteve, hegemonistične težnje, trgovinski egoizmi, nacionalizmi zmagovalcev, medtem ko je ostal nemočen in preslišan glas humanosti.³¹ Kot pa je razvidno iz dnevnega časopisja in na kar kažejo poznejše analize dogajanja po objavi mirovne note, je največ pozornosti veljalo odmevom, ki bodo prišli iz Združenih držav in Velike Britanije, gonilnih sil antante. V tem se je že tudi kazalo, kdo bo imel ob koncu vojne odločilno besedo. Isto je zelo jasno razvidno iz besed, ki sta si jih izmenjala cesar Karel I. in papež Benedikt XV. Če je Karel I. že od nastopa službe kazal svojo pripravljenost, da naredi vse za končanje vojne, je bil odvisen od vlade in od vojaških krogov. O vojni in posledicah vojne sta cesar in papež razmišljala zelo podobno, vendar sta se oba tudi zavedala omejenega dometa svojega vpliva. V enem od telegrafskih sporočil cesarju Karlu I. je Benedikt XV. izrekel besede: "Veličanstvo, ne vi in ne jaz ne veljava nič več, tisti, ki kaj velja, je predsednik velikih Združenih držav."³²

Antanta na papeževo mirovno pobudo uradno ni odgovorila. Za takšno ravnanje je imela pomembno zaslugo Italija, ki je storila vse, da bi papeža držala zunaj kakršne koli oblike mirovnega posredovanja. Značilne so bile besede, ki jih je v božičnem nagovoru dne 24. decembra 1917 izrekel Benedikt XV. in z njimi povedal, kakšno usodo je doživela njegova diplomatska nota: "Ko smo videli, da nas ali niso smatrali niti vredne odgovora ali pa nam dali v plačilo nezaupnost in obrekovanje, tedaj smo morali spoznati, da smo postali '*signum, cui contradicetur*'.³³

Indirektno je na papeževo pobudo in predloge odgovoril ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson, ki je na začetku januarja 1918 amerškemu kongresu predlagal štirinajst točk, na temelju katerih bi bilo mogoče po koncu vojne urediti Evropo in mir v svetu, in v njih povzel številne točke, ki jih je vsebovala papeževa mirovna pobuda vojskujočim se državam.³⁴ Na pariški mirovni konferenci je moral Wilson v marsikateri stvari popustiti, tako da je bil njegov program v času mirovnih pogajanj uresničen le deloma.³⁵ Vsekakor pa je pri tem šlo za predloge, ki so prevladali in so imeli velik odmev predvsem med

³⁰ *Zgodovina Cerkve*, zv. 5, str. 194.

³¹ Navaja Tornielli, "Cento anni fa."

³² Navaja Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 228.

³³ Navaja Srebrnič, "Benedikt XV. v toku svetovne vojske", str. 40.

³⁴ Benedik, *Papeži od Petra do Janeza Pavla II.*, str. 258.

³⁵ Scottà, *Papa Benedetto XV.*, str. 257–259.

narodi, ki so po koncu vojne dobili lastno državo in so v tem smislu na vojno gledali kot na prelomni čas za njihovo državotvorno oblikovanje.

Je pa mogoče zaslediti, da je papeževa diplomatska pobuda prinesla spremembe v ravnanju avstrijskega episkopata, kar se je sicer že tudi nakazovalo od začetka leta 1917. Avstrijski škofje niso več govorili o ciljnih vojskovanja, niso več omenjali *collecta ex missa pro tempore belli* (maša v času vojne), temveč je v ospredje prišla *collecta ex missa pro pace* (maša za mir). Začeli so obhajati dneve molitev za mir. Po naročilu papeža Benedikta XV. pa so 29. junija 1918 na praznik prvakov apostolov Petra in Pavla morali vsi katoliški duhovniki, tako kot sam papež, obhajati mašo za mir.³⁶

Odmevi na pobudo na Slovenskem

O odmevih slovenskih političnih strank na mirovne pobude, ki so prihajale iz Rima, ni mogoče govoriti – stranke niso delovale. Zato je edini vir, ki nam govori o odmevih dnevi tisk, vendar je tudi v tem primeru bil bolj glasnik uradnih avstrijskih stališč (ali stališč avstrijskih strankarskih glasil), kot pa izvirnega mnenja, ki bi ga oblikovali uredniki ali bi bila izraz političnega življenja na Slovenskem. Najpogosteje je šlo le za povzemanje poročil, ki jih je objavil tisk drugod, v tem primeru s podobnimi političnimi usmeritvami, kot ga je imel slovenski tisk. "Ni ga lista na svetu, ki ne bil omenjal papeževega pisma in ne pripomnil svoje sodbe, oziroma sodbe stranke ali struje, katero zastopa," je ugotavljal *Domoljub*.³⁷ Pri tem je bila temeljna in najbolj splošna ugotovitev: "Z zadovoljstvom se poudarja, da bodo osrednje države sprejele v glavnih obrisih mirovno ponudbo sv. očeta; o sporazumu se pa lahko sodi, da ponudbi ni naklonjen."³⁸ Uredništvo istega časnika je bilo prepričano, da je papeževa pobuda dala nov zagon mirovnim prizadevanjem, a si je takoj nato postavilo vprašanje o pripravljenosti in dobri volji odločilnih političnih in predvsem vojaških krogov, da pri tem kaj prispevajo, kajti v nobenem okolju ni manjkajo predsodkov in predpogojev. Zato previdna trditev: "Kakor bi ne bilo prav, če bi se le preveč zanašali na novo mirovno gibanje, tako bi bilo tudi napačno, da bi mislili, da je delo sv. očeta le udarec po toči. Pot do miru se je začela delati. Bog daj, da bi šlo vse srečno izpod rok, četudi po strminah!"³⁹

Dnevni tisk na Slovenskem je bolj ali manj redno poročal o mirovnih pobudah papeža Benedikta XV. in njegova povabila katolikom po svetu, predvsem

³⁶ Gottsmann, "La Chiesa cattolica e la Grande Guerra in Austria", str. 87.

³⁷ "Vtis papeževega posredovanja za mir", *Domoljub*, 30. 8. 1917, št. 35, str. 416.

³⁸ Prav tam.

³⁹ "Sv. oče govori", *Domoljub*, 30. 8. 1917, št. 35, str. 410.

ko je šlo za povabila k molitvi za mir. To so objavljali tudi škofijski listi; ti pa so molčali, ko je šlo za diplomatska besedila, namenjena voditeljem držav. Največ pozornosti pa je seveda veljalo noti, ki je bila objavljena sredi avgusta 1917 potem, ko so jo po diplomatskih poteh dobili voditelji vseh vojskujočih se držav. Dnevnik *Slovenec* je daljše poročilo o papeževi pobudi objavil že 18. avgusta. Ob tem ko so uredniki, prepričani, da si je papež pred objavo pridobil mnenje obeh vojskujočih se taborov, pozdravili papeževo pobudo, so izrazili močan dvom, da bo nota prinesla neposredne in hitre sadove, večji pomen so ji pripisovali na daljši rok. Zapisali so:

Seveda se ne smemo vdajati nikakim tozadevnim iluzijam in prevelikemu optimizmu, da bo ta nota dosegla koj konkreten viden uspeh in da bo vojna nehala kar čez noč. Sovraštvo se je tako zajedlo in vsesalo v obe nasprotni zvezni skupini, da je treba naravnost titanskih sil, pripraviti pot do zopetnega medsebojnega zbližanja in sporazumljenja posameznih narodov.⁴⁰

Nota je bila predstavljena kot dokument "suverenega vladarja, ki je čuval med vojno resnično nevtralnost", saj je poglavar Cerkve, "ki ima svoje sinove v obeh nasprotnih taborih". Čeprav novinarjem uradno besedilo še ni bilo znano, so iz povzetkov, ki so jih dobili od drugih časopisov, videli nekatere poudarke iz papeževega dokumenta. Papeževi naporu niso bili namenjeni vzpostaviti starega stanja, predvojni *status quo* ni bil več mogoč. Papež je poudaril pomen samoodločbe narodov, v dokumentu je bila izražena podpora pravicam zatiranih in teptanih malih narodov, "načelo, katero je večina držav vsaj formalno že priznala in ki zahteva nujne realizacije".

Iz prvih poročil je tudi razvidno, kakšno pot je papež ubral, da je dokument prišel v roke oblasti v obeh vojskujočih se taborih. Nemški in avstrijski vladi sta ga izročila nuncijska. Vladam, s katerimi je bil Sveti sedež v diplomatskih odnosih, je bila izročena nota s papeževim podpisom po navadni diplomatski poti.

Izvodu za nemško vlado sta bila priložena dva tiskana izvoda s prošnjo, da jih nemška vlada dostavi bolgarskemu kralju in sultanu. Izvodu, namenjenemu Angleški je priloženih 15 istotako od papeža podpisanih izvodov s prošnjo, naj se dostavijo predsedniku Združenih držav, italijanski vladi in onim zveznim vladam, katerim smatra Angleška to za potrebno. Zastopnikom nevtralnih držav je odposlala neposredno pisarna sv. stolice en nepodpisan tiskan izvod.⁴¹

⁴⁰ "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 1.

⁴¹ "Lugano 17. avgusta", *Slovenec*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 1.

narodov in držav.⁴²

Po mnenju slovenskih listov, ki so bili blizu cerkvenim stališčem, je bilo najhujši nasprotnik papeževe pobude mednarodno prostozidarstvo, "ki ima na vesti glavno krivdo, da se prelija v potokih nedolžna kri in da zdihuje vse človeštvo v stiski in bedi, to framasonstvo bi rado pritegnilo v svetovni vrvež še zadnje države, ki so ostale nevtralne".⁴³ Za te kroge je bilo papeževo posredovanje toliko bolj moteče, ker je nastopil "kot dobrohotni nevtralec, samostojni vladar, ki je edini v sedanjí vojski ohranil popolno nepristranost, pa ne samo politično, marveč tudi osebno in notranjo nevtralnost".⁴⁴

Liberalni tisk je papežovo pobudo avgusta 1917 tudi predstavil, vendar v optiki temeljne politične usmeritve, ki je bila proticerkvena in protiklerikalna. Tudi ta tisk, tukaj mislimo predvsem na *Slovenski narod*, je bolj predstavljal mnenja tujih listov, iz politično podobnega tabora, kot pa lastna stališča. Tu in tam pa je vendarle zaslediti tudi kaj izvirnega. Že 18. avgusta 1917 je *Slovenski narod* zapisal, da je papež mirovno noto pripravljaj že dalj časa in da je bila pripravljena v povezavi z nemško katoliško stranko. Dokaz za to naj bi bil obisk apostolskega nuncija v Berlinu neposredno pred objavo. Po mnenju nemškega tiska naj bi papež pred objavo imel soglasje vseh vojskujočih se držav.

To pa ni verjetno, posebno če se uvažuje, kako odločno odklanjata Angleška in Amerika papežovo noto. Londonsko časopisje pravi soglasno, da bi bil mir, ki ga predlaga papež, samo na korist Nemčije in Avstrije in da je sploh papež na prošnjo Avstro-Ogrske storil ta korak. Papeževa nota, pišejo angleški listi, spekulira na vojno vtrujenost v vseh državah, a opravič ne nič,

doda *Slovenski narod*.⁴⁵

Po istem viru naj bi bili prepričani tudi ameriški krogi, da je imel papežev predlog le namen dati podporo Avstro-Ogrski in Nemčiji.

Papež, pravijo ameriški listi, je sploh s svojimi simpatijami na strani Avstrije in Nemčije, ker nista demokratični, a ne upa se teh simpatij javno pokazati zaradi francoskih, italijanskih in ameriških katoličanov. Tem povodom pišejo v Ameriki sploh, da ni dosti, če vrneta Nemčija in Avstrija ozemlja, nego da morata plačati vso škodo, dati jamstvo za prihodnost in privoliti, da bodo kaznovane države in posamezne osebe, ki so po sodbi entente krive sedanje vojne,

⁴² "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 1.

⁴³ "Sv. oče govori", *Domoljub*, 30. 8. 1917, št. 35, str. 410.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ "Papeževa mirovna nota", *Slovenski narod*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 3.

zapiše *Slovenski narod* in doda še glas z Dunaja: "Oficijozni listi pišejo o papeževi mirovni noti, da je avstrijsko stališče označeno z eno besedo: Italiji ne odstoji Avstrija niti pedi svoje zemlje."⁴⁶ Italijanski tisk je presodil,

da je temeljna misel papeževe mirovne note priznanje vojnih ciljev entente, praktično pa da hoče papež podpreti centralne države. Njegova mirovna ponudba je obžalovanja vreden poskus, oslabiti moralično sile entente. Skoraj gotovo je, da bodo vlade entente odgovorile, da papeževega predloga ne morejo smatrati za temeljni uvod na mirovna pogajanja.⁴⁷

Odmevi na pobudo od drugod

Slovenski dnevni tisk je sorazmerno dokaj na široko poročil tudi, kako so na papeževo mirovno noto reagirali v drugih okoljih. Poročila je povzemal po tisku, ki je izhajal v raznih okoljih, pri tem je tu in tam dodal kakšno svojo opombo, sicer pa ostajal zvest uredniški politiki obravnavanih listov. Zanimiv je pogled (listov podobne usmeritve, kot jo je imel dnevnik *Slovenec*) na stališča Združenih držav oz. tamkajšnje katoliške skupnosti, kjer sta se v odnosu do papeževe mirovne note oblikovali dve stališči:

Na eni strani želi papež pomagati katoliški Avstriji ter omogočiti ustanovitev katoliškega poljskega kraljestva, na drugi strani hoče pomagati tudi katoliški Španiji, katero zapleta nadaljevanje vojne v vedno večje notranje zapetljaje in gospodarske težkoče. Oficijelni ameriški krogi ne smatrajo papeževega posredovalnega poskusa za temelj trajnega miru.⁴⁸

Izrazili so pričakovanje, da bo ameriški predsednik Wilson v bližnji prihodnosti predstavil svoj mirovni načrt in izhodišča za urejanje Evrope po koncu vojne, s čimer je ZDA popeljal v mednarodno politiko.⁴⁹

Slovenski tisk je zaznal, da so bili prvi odmevi na papeževo pobudo iz Berlina zadržani. Niso se sicer takoj izrekli proti, "vendar pa je po dosedanjih izjavah uspeh koraka dvomljiv", je pripisal dnevnik *Slovenec*. Nekateri nemški krogi niso imeli razlogov, da bi odklonili posredovalni predlog ali pa so zapisali:

⁴⁶ Prav tam.

⁴⁷ "Italijanska sodba o papeževi mirovni noti", *Slovenski narod*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 2.

⁴⁸ "Haag, 17. avgusta", *Slovenec*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 1.

⁴⁹ Božo Repe, "Osvobajate nas, hkrati pa nas režete na koščke." Odnos velikih sil do Slovencev med prvo svetovno vojno in ob njenem koncu", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015), str. 345.

"Vedno nam bo Benedikt XV. kot posredovalec ljubši kot pa gospod Wilson. Gotovo sta njegova roka in srce pri njegovem hotenju in željah čista." Drugi krogi so papežev dokument odklonili že ob objavi in pri tem papeža ostro napadali. Konzervativni nemški časopis *Kronenzeitung* pa je zapisal: "Če se papež označuje kot oče vseh in če se sklicuje na duhovno najvišje dostojanstvo poverjeno mu od kristjanov, morajo proti temu pripadniki protestantske cerkve protestirati."⁵⁰ Po pisanju dela turškega tiska je papež izbral primeren trenutek za objavo svoje mirovne pobude in prižgal žarek upanja za mir. Izraz drugih turških krogov je bil: "Naj bo uspeh papeževe mirovne note kakršenkoli, naše geslo mora biti: Da dosežemo mir, je potrebno, da vojno nadaljujemo."⁵¹ Iz Rusije je bilo slišati oceno, da je bila nota ugodna le za ruske sovražnike: "Roka naših sovražnikov se steza k nam preko Vatikana," je zapisal ruski časopis.⁵²

V povzetkih tujih poročil, ki jih je objavljala *Slovenski narod*, so poudarki na negativnih reakcijah na noto. List je bil mnenja, da o papeževi noti pišejo predolga poročila in da ne zasluži takšne pozornosti. "Spričo dejstva, da ententa noče nič slišati o papeževem predlogu, se pač ne izplača, da bi razpravljali obširneje o tej stvari," pripiše *Slovenski narod*. Po istem viru papežev dokument ne more biti podlaga za pogajanja, ker na isto raven postavlja nedolžne in krivce. Po drugem viru "je papeževa nota precej slaboten, jokav spis, čigar zmernost, da ponižnost, je v čudnem nasprotju z visokoletnimi zahtevami, katere se naj uveljavijo".⁵³

Vsaj občasno so bili objavljeni tudi odgovori vatikanske strani na pomisleke, ki so jih objavljali različni politični in predvsem vojaški krogi glede namenov papeža pri pripravi note. Zanikali so poročila, da naj bi na sestavo note vplivale centralne sile. Zanikali so tudi vesti italijanskega tiska, po katerih naj bi se vatikanski državni tajnik izrekel v prid italijanskih zahtev po Južni Tirolski in Trstu.⁵⁴ Tedenik *Domoljub* je bil prepričan: "Splošno se tudi sodi, da je papež svoji noti že nekako naprej pot pripravil in da se je odločil za ta korak šele, ko je spoznal, da vladam več ali manj vstreže in da nota ne bo došla kot nepoklican sel."⁵⁵

Gledano v celoti je bil odgovor velesil na papežovo mirovno pobudo odklonilen. Bilo je preveč medsebojnega nezaupanja, preveč sebičnih interesov in še preveliko zaupanje v moč orožja. Čeprav je papeževa pobuda v avgustu 1917 propadla, je Cerkev še bolj hote in odločno vstopila v zgodovino ljudi in množic 20. stoletja. Morda tedaj niti mnogi katoliki niso razumeli v polnosti paci-

⁵⁰ "Nemški glasovi", *Slovenec*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 1.

⁵¹ "Turško časopisje o noti", *Slovenec*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 2.

⁵² "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 21. 8. 1917, št. 190, str. 1.

⁵³ "Angleške sodbe o papeževem mirovnem posredovanju", *Slovenski narod*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 2.

⁵⁴ "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 21. 8. 1917, št. 190, str. 1.

⁵⁵ "Sv. oče govori", *Domoljub*, 30. 8. 1917, št. 35, str. 410.

fizem Svetega sedeža in mu niso izkazali ustrezne pozornosti.⁵⁶ Kot velja med papeži 20. stoletja Benedikt XV. za naj bolj pozabljenega, tako se je redko govorilo o njegovem delu za prenehanje prve svetovne vojne, ki jo je v enem svojih nastopov marca 1916 imenoval "samomor Evrope" in konec istega leta "najbolj temna tragedija človeške norosti".

Nota in stockholmska konferenca

Papeževega mirovna nota je bila objavljena ravno v času, ko so po Evropi potekali pogovori o sklicu mirovne konference v Stockholmu, za kar so se zavzele evropske socialdemokratske stranke. Nekateri so zato v noti videli kot alternativo pobudi, ki je prihajala iz vrst delavskih strank. Mednarodna socialna demokracija je ob začetku vojne bila razdeljena, tudi ob vprašanju udeležbe njihovih dežel v vojni. Da bi med različnimi strujami vzpostavili vsaj nekaj skupnih stališč in morda celo skupno nastopanje, se je spomladi 1917 začela vrsta bilateralnih srečanj in dogovorov o sklicu mednarodne konference, ki naj bi bila v nevtralni deželi; izbrali so Švedsko. Maja 1917 je postalo jasno, da Britanci, Belgijci, Francozi in Rusi konferenci nasprotujejo.⁵⁷ Po štirih mesecih pogajanj so vlade antantne strani dale vedeti, da udeležencem ne bodo dovolile poti v Stockholm. Zato do konference nikoli ni prišlo. Pri tem so seveda imeli pomemben vpliv evropski dogodki (govorjenje o možnostih separatnega miru med Nemčijo in Rusijo, obetavne možnosti za Lenina in boljševice...). Konferenca bi vsekakor lahko pomenila nov mednarodni uspeh nekdanje druge socialistične internacionale in diplomatski uspeh nevladnih pobud voditeljev levih političnih skupin.

Slovenski dnevni tisk je primerjal obe iniciativi in hkrati pozdravil vsako pobudo, ki bi približala večje možnosti sklenitve miru. "Toda zdi se, da sloni ves ta stockholmski kongres samo na teoriji in da nima v sebi življenjske sile in ne more računati na uspeh. Niti sami socialni demokrati nimajo vanj več veliko vere, kot je izjavil nedavno iz Stockholma došli poljski socialno demokratični poslanec Daszynski," je pripisal *Slovenec*.⁵⁸ Ker antantne sile niso hotele dati delegatom na konferenco potnih listin, je bil njen uspeh (in sklic) že od vsega začetka vprašljiv. To naj bi storile, ker so vedele za vsebino papeževe note. "Državniki sporazuma stoje na stališču, da je boljši posredovalni mirovni predlog svetovnih diplomatov svete stolice in mirovne sile, ki stoji med narodi,

⁵⁶ Monticone, "La nuova politica internazionale della Chiesa", str. 63.

⁵⁷ Xavier Boniface, "Le Saint-Siège, les catholiques et la guerre du point de vue de la France", v: *"Inutile strage"*, str. 117–118.

⁵⁸ "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 18. 8. 1917, št. 188, str. 1.

kot pa več ali manj dvomljivi uspeh konference, kjer bi hoteli nemški vplivi doseči nemški mir," je v istem članku dodal *Slovenec*. Za nekatere nemške kroge bi bila papeževa mirovna nota lahko prav podpora za izvedbo stockholmske konference.⁵⁹ Za druge je bila nota alternativa ideji socialističnih skupin, torej izraz želje Svetega sedeža, da priložnosti za obnovo miru ne prepusti "najhujšim sovražnikom Vatikana, socijalistom: Sveta stolica je prepričana, da bodo vlade, če bi imele voliti, dale prednost Vatikanu pred Stockholmom".⁶⁰

Zaključek

Temeljna označba pontifikata papeža Benedikta XV. glede na dogajanje v Evropi, ko je šlo za globoko razdeljenost med katoliki in sovraštvom med katoliškimi narodi, bi lahko bila: v smislu nadaljevanja prizadevanj papeža Pija X. najprej napor za preprečitev širjenja vojne, nato delo za lajšanje posledic vojne in slednjič usmeritev vseh moči za njen čimprejšnji konec. Vojna je papežu Benediktu XV. za štiri leta onemogočila druge oblike delovanja in ga hkrati izpostavila kritiki vseh taborov. Njegovi opomini

so vzbudili trdovratno in prikrito jezo proti njemu. Vsaka od obeh strani je bila prepričana, da ima prav in je bila ogorčena, da je papež grajal le na splošno, ni pa izrecno obsodil ene od v vojno vpletenih strani. Očitali so mu tudi, da s pridigami za mir slabi napor naroda, ki mora napeti vse moči za obrambo pred krivičnim napadalcem.⁶¹

Danes vemo, da je bila mirovna nota papeža Benedikta XV. ena od treh pobud, ki so takrat bile poslane v svet, kako organizirati mednarodno skupnost po končani vojni in ni bila nič manj pomembna od drugih dveh: to je 14 točk ameriškega predsednika Wilsona in odlok o miru, ki ga je izdal Lenin v teku oktobrske revolucije. Toda avgusta 1917 je bila sprejeta skoraj od vseh prizadehtih kot nadležno vmešavanje.⁶² Besedi "nekoristno klanje" sta namreč vsebovali implicitni očitek vladam, ki so se s takšno lahkoto odločile za uporabo orožja, hkrati so besede vžigale nezadovoljstvo med vojaki na frontah. Spodbuja-

⁵⁹ Takšno stališče je zagovarjal nem. list *Vorwärts*. Prim. "Nemški glasovi", *Slovenec*, 20. 8. 1917, št. 189, str. 1.

⁶⁰ "Mirovna nota sv. očeta", *Slovenec*, 21. 8. 1917, št. 190, str. 1.

⁶¹ *Zgodovina Cerkve*, zv. 5, str. 192.

⁶² Sergio Romano, "L'inutile strage di Benedetto XV e quelle d'oggi", *Corriere della sera*, 30. 8. 2007,

^wwww.corriere.it/solferino/romano/07-08-30/01, pridobljeno: 8. 11. 2017.

nje k umiku z zasedenih ozemelj je zasedbene sile prikrajševalo za poroštvo, s katerim so upale sesti za pogajalsko mizo. Za vlade, ki pa še niso dosegle svojih ciljev, bi prekinitev pomenila neke vrste giljotino. Kaj bi se sicer zgodilo tistega dne, ko bi pred sodbo svojih ljudstev morali stopiti s praznimi rokami? Zato je bila papeževa mirovna nota že vnaprej obsojena na zadržke, začudenje in predvsem na molk.

Bogdan Kolar

POPE BENEDICT XV'S PEACE INITIATIVES AND THEIR ECHOES IN SLOVENIAN LANDS

SUMMARY

After pope Pius X suddenly died only a few days after the First World War erupted, Cardinal Giacomo Paolo Giovanni Battista Della Chiesa was elected as his successor and took the name of Benedict XV. At first, he tried to endeavour for peace, also so that Italy would not get involved in the war. But because this failed and because Italian politics used all available means to prevent the pope to take on a bigger role in international relations, he focused his attention and the institutions of the Holy See to lessen the consequences of war, especially when it came to rescuing prisoners of war, the care for the wounded, and to alleviate the suffering of the civilian population. He also devoted a lot of attention to prevent the Armenian genocide. Because members of the Church were part of both warring camps, he maintained strict impartiality. On many occasions he called for the search of peaceful means for the management of tensions, without explicitly siding with one military camp or the other. Unlike him, the leaders of Catholic communities in most countries supported their countries' state and military leaders. He appealed to bishops to organize various forms of peaceful and reconciliatory pieties. After three years of war he referred to it as "useless slaughter" (Ital. *Inutile strage*). His words went down into history, but also lost him even more trust in the warring nations, as his expression implicitly also labelled their military goals.

After Franz Joseph I died in 1916 and the new emperor Karl I ascended the throne, Pope Benedict XV hoped that with the new emperor's help they could find an honourable cessation to the conflicts. In searching for this solution, a key role was played by the apostolical nuncios in Munich (Eugenio Pacelli) and in Vienna (Teodoro Valfré di Bonzo). Although the conflicts in all theatres were still in full swing, he decided to send a new peace initiative to the leaders of all warring nations in the beginning of August 1917, based on the monitoring of events and the information that was relayed to him from various sources. In it he presented seven principles with which it would be possible to end the war and reach an honourable peace for all involved. As expected, no leader besides Karl I supported this initiative. But this peace initiative gave some signs of hope for an end to the war. It became the first of three peace initiatives. It was followed by a declaration of peace by the Bolshevik movement, and in the beginning of January 1918 the initiative of American president Thomas Woodrow Wilson. In his Points on the post-war arrangement of the world all the principles, previously presented by pope Benedict XV, could be found. There was no regular political activity in Slovenian ethnic Lands during the war, but the popes' peace initiatives echoed nevertheless in Slovenian print; the opinions were also reflective of their editorials. The peace initiative also sparked change in the actions of the leaders of Catholic communities in Austria.

Author: **KOLAR Bogdan**

Ph.D., Full Professor

University of Ljubljana, Faculty of Theology

Poljanska cesta 4, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **POPE BENEDICT XV'S PEACE INITIATIVES AND THEIR ECHOES IN SLOVENIAN LANDS**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 18 (2018), No. 2, pp. 443–468, 62 notes, 4 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Pope Benedict XV, First World War, Catholic Church, Austria-Hungary, Slovenia

Abstract: After the death of Pope Pius X in 1914, Benedict XV was elected as his successor. His pontificate was marked by the First World War and the settling of international relations after its end. Because of the fierce opposition of Italy to his involvement in peace mediations, the pope spent most of his effort and attention in the humanitarian and social fields, easing the consequences of the war. He reorganized the spiritual care of military units. His peace initiatives were opposed by most of the countries in both warring camps, and in many countries also by the bishops who adopted state policies as their own. From all the initiatives, the one that generated the most traction was sent to all countries involved in the war on August 1, 1917. In this note the three years of war was called "useless slaughter". The principles he set out for an end to the fighting and the post-war arrangement of the world were echoed in the Points presented in early 1918 by American president Th. W. Wilson. The discussion also contains an overview of the echoes of and responses to the pope's peace initiatives in Slovenian Ethnic Lands.